

5.HAFTA: TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

Kılık Kıyafette Değişiklik ve Şapka Kanunu (25 Kasım 1925)

Şapka kanunu ve kıyafete ilişkin düzenlemeler halkın günlük yaşamında önemli bir değişimi simgelemektedir. Bu alanda yenilik yapılması gereksinimi batılılaşma anlayışı ile birlikte ortaya çıkmış, çoğunlukla devlet memurlarının giyim kuşamlarından başlamak üzere batılı toplumlarca benimsenen giyim şekli Türklerin de hayatına girmeye başlamıştır. İkinci Mahmut döneminde sarığın yerini fes alırken, Cumhuriyet döneminde fesin yerini şapka alacak ve her iki süreç de sancılı bir seyir takip edecektir.

Şapka konusu ilk kez 1915 yılında Batıcılık akımı çerçevesinde dile getirilmiş ve fesin yerini şapkanın alabileceği yönünde görüşler kaleme alınmıştır. Ancak fesin dini bir sembol olarak görüldüğü halk arasında bu görüş geçerlilik kazanmamıştır. Hatta Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında şapka aleyhinde İskilipli Atıf Hoca tarafından bir risale kaleme alınmıştır.

Mustafa Kemal Paşa 25 Ağustos 1925'te Kastamonu ve çevresine yaptığı seyahati sırasında uygar Türkiye'nin dış görünüşü ile de uygar olduğunu göstermesi gerektiğini ifade ederek, memlekette giyilmesi gereken kıyafetin tanımını yapmış ve bu kıyafeti tamamlayan başlığa da "şapka" denildiğini belirtmiştir. Bundan sora 2 Eylül 1925'de 2431 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile devlet memurlarına müşterek kıyafet ve şapka giyme zorunluluğu getirilmiştir. Takip eden günlerde din adamlarının kıyafetleri konusunda düzenleme yapılmış ve din adamı olmayanların dini kıyafetle gezmeleri yasaklanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde hassasiyetle durduğu şapka konusunda sivillere mecburiyet konmamasına karşın özellikle Ankara hükümeti ve çevresinin şapka giymeye başladıkları görülmektedir. Kamuoyunun bu konuda yavaş yavaş olgunlaşması üzerine 16 Kasım 1925'de Konya mebusu Refik (Koralan) Bey ve arkadaşları tarafından şapka kanunu teklifi Meclis'e sunulmuş ve farklı görüşlerin ortaya konduğu görüşmeler sonunda 25 Kasım 1925'de 671 sayılı Şapka İktisası Hakkındaki Kanun kabul edilmiştir.

Şapka kanununun temel gerekçesi medeni milletlerle arada bir fark gibi algılanan mevcut baş giysisinin değiştirilerek ortak bir giyim tarzına ulaşmaktır. Böylelikle batının Türkler hakkındaki önyargılarının önüne geçilerek batılılardan farksız olunduğunun vurgusu yapılacaktır. Şapka kullanımı halk arasında yaygınlaştıktan sonra 1934 yılında Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun çıkarılmış ve laiklik prensibinin bir gereği olarak "din adamlarının dini kıyafetleri yalnız dini törenler sırasında giyebilecekleri, diğer zamanlarda sivil kıyafet kullanacakları" kararlaştırılmıştır. Gündelik hayatta din adamlarının

da sarıklarını çıkarmalarıyla birlikte ulus bilincinin geliştirilmeye çalışıldığı bu dönemde fertlerin görünümünün de bir olması sağlanmıştır. Kıyafete ilişkin düzenlemeler yapılırken yasal açıdan kadın kıyafetlerine ilişkin bir yaptırım konulmamış ancak CHP tarafından çarşaf ve peçenin kaldırılması yönünde illere talimat yollanmıştır. Çarşaf ve peçenin kaldırılması konusunda temkinli hareket edilirken, halk arasında propaganda yapmaya önem verilmiş ve Belediyelerin hassas tutumları sayesinde çarşaf ve peçe kullanımı büyük ölçüde azalmış ve bunun yerini manto ile baş örtüsü almıştır. Zamanla şapka konusunda da hassasiyet azalmış, kanun yürürlükte olmasına rağmen devlet dairelerinde ve günlük hayatta giyilmesi zorunluluk olmaktan çıkmıştır.

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması

Tarihi 8.yüzyıla kadar giden ve 10-11. yüzyıllarda kurumlaşan tasavvuf düşüncesinin işlendiği yerler olan tekke, zaviye ve türbeler, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynamıştır. Sosyal yardımlaşma, edebiyat ve güzel sanatlar öğretmek, ruh terbiyesi vermek gibi görevleri bulunan ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde etkin olarak görev yapan bu kurumlar, devletin gerilemesine paralel olarak diğer kurumlardaki çözülmeye uğramıştır. Tekkelerin durumunun düzeltilmesine yönelik olarak Osmanlı Devleti'nce bazı girişimlerde bulunulmuştur. Tarikat ve tekkelerin milli mücadele sırasında yerine getirdiği işlev düşünüldüğünde bu dönemde halen önemini koruduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'dan Ankara'ya geçmek isteyen milli güçlerin ve askeri malzemenin iletilmesinde etkin olan Özbekler Tekkesi bu durumun en güzel örneğidir.

Cumhuriyet sonrasında başlayan inkılaplar sürecinde sosyal hayatın düzenlenmesine yönelik gelişmelerden tekke ve türbeler de nasibini almış ve o sırada çıkan Şeyh Sait İsyanı da bu süreci hızlandırmıştır. Cumhuriyet'in üzerine oturduğu ilkeler ve yaşanan köklü değişimde bu tür kurumlara yer yoktur. Mustafa Kemal 30 Ağustos 1925'de Kastamonu'da yaptığı konuşmada "Efendiler ve ey millet biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müridler ve mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat tarikatı medeniyedir" diyerek bu konudaki tavrını belli etmiştir. Nitekim Bakanlar Kurulunun 2 Eylül 1925 tarihli talimatnamesi ile 773 tekke ve 905 türbe kapatılarak eğitim kurumu olarak değerlendirilmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Şapka Kanununun kabulünün ardından Meclis'e getirilen Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması hakkındaki kanun teklifi, şapka kanunu görüşmeleri sırasında ileri sürülen aleyhte fikirlerin etkisi altında görüşülmüş ve 30 Kasım 1925'de bu kurumlar kaldırılmıştır.

Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasının Tahriri Sükun kanununun geçerli olduğu bir devreye rastlaması bu konudaki olumsuz tepkileri bertaraf etmiş, kanunun şapka kanununun akabinde çıkarılması, onun arka planında kalmasına ve ikisine gösterilen tepkinin birleştirilmesine veya şapka yoluyla ifade edilmesine yol açmıştır.

Yönetimin aldığı tedbirler sonucu bu konu uzunca bir süre gündeme gelmemiş ancak gerek tek parti döneminin sonlarına doğru laiklik anlayışının yumuşaması, gerekse çok partili hayata geçiş sırasında gizli bir potansiyel olarak halk arasında bu kurumlara duyulan sempatinin siyasal bir avantaja dönüştürülmesi isteği, mevcut kanunun ilk maddesine yapılan bir ek ile "Türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla, büyük sanat değeri bulunanların Milli Eğitim Bakanlığınca umuma açılabilceği" kararının alınmasında etkili olmuştur.

Takvim, Saat ve Ölçü Sisteminin Değiştirilmesi

Hicri ve Rumi takvimler arasında fark olması ve iki takvimin aynı anda kullanılması karışıklıklara yol açtığı için 26 Aralık 1925'te 698 sayılı kanunla 1 Ocak 1926'da yürürlüğe girmek üzere uluslararası takvim olan Miladi takvim kabul edilmiştir. Uluslararası takvimin kabul edilmesi özellikle batı ile ticari alanda yaşanan karmaşayı gidermek bakımından önemli bir adımdır.

10 Ocak 1945'te ise bazı ay adları değiştirilmiştir. Buna göre Teşrinievvel, Teşrinisani, Kanunuevvel, Kanunusani isimleri Ekim, Kasım, Aralık, Ocak şeklinde değiştirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde takvimde olduğu gibi saat sisteminde de farklı kriterler esas alınmaktaydı. Türkiye'de güneşin battığı anı 12:00 olarak kabul eden alaturka saat sisteminin kullanılması, güneşin farklı yerlerde farklı zamanlarda batması nedeniyle saatte ulusal birliğin sağlanmasını engellemekteydi. Bunu ortadan kaldırmak amacıyla yeni takvim sisteminin kabul edildiği gün 697 sayılı kanunla günün gece yarısından başlayıp, saatlerin sıfırdan 24'e kadar sayılması ve Greenwich'e göre 30. derecede bulunan meridyenin Türkiye Cumhuriyeti saatleri için esas alınması kabul edilmiştir.

26 Mart 1931'de kabul edilen bir kanunla arşın, endaze, okka, çeki gibi bölgelere göre farklılık arz eden ağırlık ve uzunluk ölçüleri kaldırılmış, bunların yerine metre ve kilogram gibi uluslararası kabul gören ölçüler kabul edilmiştir.

Soyadı Kanunu'nun Kabulü

21 Haziran 1934 yılında çıkarılan soyadı kanunuyla okul, askerlik, tapu, miras işlerinde ortaya çıkan güçlükler ve karışıklıklar önlenmiştir. "Soyadı Kanunu" ile her Türk'ün kendi özel

adından başka, mensup olduğu aileye ait bir soyadı taşıması kabul edilmiş, Türk devriminin yaratıcısı Mustafa Kemal'e de Türk halkı "Atatürk" soyadını vermiştir.

Ayrıca 1934 yılında çıkarılan bir kanunla lâkap ve unvanlar, sivil rütbe, nişan ve madalyalar kaldırılmış, ancak vatan savunması yolunda alınan nişanları taşımak serbest bırakılmıştır. Askerî bir rütbeyi belirten “paşa” kelimesi “general” olarak değiştirilmiştir. Böylece Osmanlı toplumunun sosyal tabakaları ortadan kaldırılmış ve insanların toplumda ve kanun önünde lâkap ve unvanlarına göre sınıflara ayrılması engellenmiştir.

Kadın Haklarının Kabulü

Toplumsal alanda yapılan en önemli yeniliklerden birisi de kadının toplumda hak ettiği yeri almasıdır. Osmanlı Devleti zamanında kadınlar kamu hizmetine hiç katılmıyorlardı. Devlet hizmetine alınmazlardı. Siyasî hakları yoktu. Özel hukuk alanında ise tam bir kadın-erkek eşitsizliği hâkimdi. Kadınlar çalışma, eş seçme, boşanma, velâyet haklarından mahrumdular. Erkekler dört kadınla evlenebiliyor, cariye tutabiliyor, eşlerini diledikleri zaman tek bir sözcükle boşayabiliyorlardı. Boşama yetkisi sadece kocalara verilmişti. Kadınlar mirasta erkeklere düşenin yarısı kadar pay alabiliyorlardı.

Mahkemelerde bazı konularda (ceza hukuku alanında) kadınların şahitliği kabul edilmez, şahitlik edebildikleri alanlarda ise iki kadın tanık, bir erkek tanığın yerini tutabilirdi. Kadın ekonomik ve toplumsal hayattan dışlanmıştı.

Bazı dönemlerde sokağa çıkmaları, dükkânlara girmeleri kurallara bağlanmış, kocalarıyla da olsa, erkeklerle aynı arabaya binmeleri bile yasaklanmıştı. Kadınlar tıp, hukuk eğitimi yapamazdı. İkinci Meşrutiyet sonrası İttihat ve Terakki Yönetimi kadınlara Gülhane Parkı'na giriş izni vermiş, tiyatroya gitmelerini teşvik etmiş ise de tutucular tiyatro önlerinde sopalarla nöbet tutarak kadınların tiyatroya girmelerini engellemişlerdi. Kadınlar, çıkardıkları dergi ve gazetelerle içinde tutuldukları baskı ortamını şiddetle protesto ettikleri hâlde toplumda istedikleri yeri alamamışlardır.

Osmanlı toplumunda kadına verilen değerin sınırlı olduğunu ve Türk kadınının toplumda daha fazla yer alması gerektiğini düşünen Atatürk: “Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşur. Mümkün müdür ki, bir kitlenin bir parçasını ilerletelim diğerini görmezlikten gelelim de kitlenin tümü ilerlemeye imkân bulabilsin? mümkün müdür ki, bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebsin? şüphe yok, ilerleme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenileşme sahasına birlikte kesin aşamalar yaptırmak lâzımdır. Böyle olursa inkılâp başarılı olur.” demiştir.

- 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun'un kabul edilmesi kadın hakları alanındaki en büyük inkılâptır. Bu kanunla;

- Türk ailesinde kadın erkek eşitliği sağlanmıştır.

- Çok kadınla evlenme kalkmış ve boşanmalarda kadınlar da söz ve hak sahibi olmuşlardır.

- Kız ve erkek çocukların mirastan alacakları paylar eşit duruma getirilmiştir.

- Daha sonra tanınan siyasal haklarla Türk kadınları demokratik hayattaki yerlerini almaya başlamıştır.

3 Nisan 1930'da belediye, 26 Ekim 1933'te köy muhtar ve heyetleri, 5 Aralık 1934'te milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte her türlü eğitim ve öğretim, hatta iş hayatının kapıları kadınlara ardına kadar açılmıştır. Sanat hayatında müzik ve sahne gibi dallarda ün yapmış olan Türk kadını 1934'te pilot, 1937'de de spiker olarak dünyaya sesini duyurmuştur.

Yeni Türk Devleti'nde kadınlara sosyal, kültürel hakların yanında, siyasî haklar da birçok uygar ülkeden önce tanınmıştır. Örneğin Fransa ve İtalya'da kadınlara 1946'da, İsviçre'de ise 1971'de seçme ve seçilme hakkı tanınırken Türk kadını bu hakları, Atatürk devrimleri sayesinde çok daha önceden 1934'te elde etmiştir. 1935 yılında yapılan genel seçimlerde TBMM'ye 18 kadın milletvekili girmiştir. Böylece Türk kadını asırlarca ihmal edilen haklarına kavuşmuştur.

.